

АНТЕЇЗМ ЯК ДОМІНАНТА ХУДОЖНЬО-СВІТОГЛЯДНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В ЛІРИЦІ П. СКУНЦЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.

УДК 883.3 (Зак)

Барчан В. Антеїзм як домінанта художньо-світоглядної концепції в ліриці П.Скунця; 17 стор.; кількість бібліографічних джерел – 11; мова – українська.

Анотація. У статті розглядається своєрідність відчуття і розуміння поетом єдності з рідною землею, що трактується у філософії як антеїзм, та його художнє вираження в поетичній творчості.

Ключові слова: антеїзм, художньо-світоглядна концепція, рідна земля, природа, соціум, самототожність, державність.

Відчуття нерозривної єдності П. Скунця-поета з рідною землею, природою, людьми, Всесвітом було запорукою його духовних і фізичних сил, визначало моральні та естетичні координати на шляху самототожності й самовдосконалення. Цю особливість дослідники навіть у радянський час характеризували як суто національну. Так, на закоріненість Скунцевої поезії в рідний ґрунт вказував у 1968 році письменник І.Чендей. Він писав, що в його „поетичних рядках є багато від рідної хати і від тих овидів, що підносяться далеко від неї” [11 с. 3] Одночасно Чендей бачить глибшу, філософську суть цього зв'язку, що йде від „тої великої і широкої землі” і породжує „трепетну любов до свого й почуття відповідальності за все людське, за час, у який живе поет” [11, с.3].

Л. Федоровська у 1980 році в журналі „Дружба народів” також констатувала істинно національну сутність творчості П. Скунця, муза якого „навічно „приписана” до замислених карпатських вершин, але саме органічна необхідність завжди залишатися „правдою народу” оберігає його від замкнутої звуженості... Віднаходити точку опори в рідному та близькому характерно для Петра Скунця” [10, с. 255-256]. „Істинно національним поетом” побачив П.Скунця й дослідник В.Брюховецький [1, с.2]. Національні константи у творчості митця простежували й літературознавці Т. Салига [6], О. Ігнатович [3] та П. Іванишин [2]. Однак тема антеїзму не стала предметом окремого дослідження. Тому її аналіз у зазначеному аспекті є актуальним. Художнє вираження поетом відчуття єдності з рідною землею простежимо в картинах природи, в почуттях до батьків та рідної домівки, у зв'язку з малою Батьківщиною – краєм, де народився, із соціумом, що співвідноситься в П.Скунця з державністю, макрокосмосом.

Засадичну константу власного світогляду поет виразив у 2001 році в поезії „Дружині”: „Я до Землі прикутий, як Антей” [9, с. 171]. А ще раніше, в кінці 70-х років минулого століття, у триптиху „Світ без матері” автор увиразнює цим образом-міфологемою гостроактуальну антивоєнну тему.

Антеїзм як світоглядна домінанта загалом визначає філософсько-поетичне мислення П.Скунця. Провідним мотивом усієї його творчості є мотив єдності поета, людини з рідною землею. Показовим підтвердженням цього є назви його збірок : „Сонце в росі”, „Верховинська пісня”, „Полюси Землі”, „Розп'яття”, „Сейсмічна зона”, „Розрив-трава”

„Спитай себе”. Кожне з найменувань -- це художнє уособлення концепту „рідна земля”, що розширює семантику образу „рідний ґрунт” такими значеннями, як краса природи, навколишні краєвиди, щоденні господарські турботи, тривалість яких зв'язується заходом і сходом сонця, як рідний соціум, що асоціюється з родиною, культурою, історією, національною ідентифікацією, державністю. Разом із тим вони символізують своєрідні пункти на шляху самоідентифікації, самопізнання поета, пошуку ним життєво-творчих ідеалів, а відповідно до них і утвердження морально-етичних цінностей.

У ранній творчості Скунця антеїзм виражається у життєстверджуючому світосприйнятті, що зумовлює особливе переживання навколишнього простору. У віршах початку 60-х років поет відтворює гармонію ліричного героя з рідним краєвидом. Природа наповнена життям, вона співзвучна з душевним настроєм, віддзеркалює почуття, виступає ідеалом краси і несе екзистенційну глибину. В поезії „Трепета” спостерігаємо переосмислення автором легенди про дерево, що пов'язане зі смертю Іуди. Та поет відгонить „страхи старі” і співвідносить його із власним життєвим досвідом – закоханістю, коли „силу ніжності незриму / вбивав таємно у собі” [8,с.57]. Свій психо-емоційний стан ліричний герой уподібнює до тремтіння трепети, у шепоті її листя, як дивній мові, вчуває лише одне слово – люблю, і це наповнює його душу відчуттям ласки, як невід'ємного атрибуту світобудови. Поезія несе життєствердну екзистенційну енергію:

*Я наслухаю листя шепіт,
й легенда в серці постає
про силу ніжності безмірну,
що під холодним небом зла
надія, прагненням і вірі
закам'яніти не дала [8, с.59].*

Сприйняття П.Скунцем рідного краєвиду специфічне. Воно засвідчує, що природні умови формують світовідчуття людини, тому в поета воно філософсько заглиблене. У вірші „Ялинка” постає картина чарівної карпатської зими і на її тлі -- гірська красуня – ялинка, якій „вітер нашіптував казку, / А місяць у сріблі купав” [8, с. 65]. Персоніфікація природи передає стан душі ліричного героя, який не лише милується красою, але й, усвідомлюючи екзистенційну абсурдність, сумує, що життя лісової красуні закінчиться у новорічну ніч.

Філософічну заглибленість художньої думки простежуємо і в трьох катренах „Зимових ескізів”. Відворюючи картини літа і зими, автор розгортає мотив непорушного закону природного колобігу та увиразнює його екзистенційною логікою причинно-наслідковості: зима „не шкодує пудри” березам-красуням, а їй „прасує вітер біле покривало”. Гірська ріка, що „бурчить під льодом про життєву прозу”, не думає скорятися і погрожує морозові своєю стихією: „Скував мене ти і сховав, морозе, / та ще проснутяться пристрасті і гнів” [8, с. 66]

Укоріненість у рідний ґрунт відчутний у Скунця і на рівні соціального буття. Для хлопця-селянина час і простір окреслений мікросвітом, що співвідноситься з повсякденною працею на своєму ґрунті, обійсті, на сінокосі чи в лісі. У цих трудових буднях формується духовний комплекс – емоційно-чуттєва, морально-етична, інтелектуальна сфера людського буття, що визначає його аксіологічні доміанти, формує світоглядні засади. У вірші „Підвівся день у всій красі” ліричний герой радіє новому дню, який дає задоволення й насолоду в праці. Тому буденні на перший погляд атрибути селянського трудового життя – коса, що купається в росі, скошена трава, квіти – опоетизовані. Визначальні модули Скунцєвого земного тяжіння задекларовані у вірші „Найземніше”. Це – друзі, кохана, мати, Вітчизна. У їх змісті поет розставляє чіткі морально-етичні акценти. Друзі – не ті, що втекли, розлетілись, коли довелося спіткнутись, а ті, котрі, як стверджує поет, – „назустріч мені / простягали з готовністю руки” [8, с. 50]. Кохання поет сприймає і як радість зустрічі, і як біль прощання, та все ж справжнє кохання це тоді, коли „душа не боялась ні горя, ні зла” [8, с.50]. Ідеал материнської любові – любов самозречена, незрадлива, нетлінна. Своєю любов’ю мати плекає морально й духовно вищі чесноти й вище почуття – любові до Батьківщини, обов’язку, вірності їй. Саме ці ідеали є для Скунця притягальною силою Землі:

*Бо як зрадиш – вона прокляне,
Покарає – за сина не визна...
Без Вітчизни не буде мене.
Доки буду?
Аж доки Вітчизна* [8, с. 52].

Рідна земля знаходить художню вербалізацію і в модусах рідної хати, батька, матері, що трансформуються в узагальнений образ рідного краю – Верховини. У віршах початку 60-х років зазвучав мотив порушення гармонії родинного зв’язку. В поезії „Поженились брати, вийшла заміж сестра” передано гостро емоційне переживання ліричного героя, викликане розлукою з батьками після від’їзду до міста на навчання. У центрі поетичного простору образ рідної хати і самотніх батьків: стара мама „вдома тишу вигойдує”, а „батько думу мотає на вус” [8, с. 54]. Відтворюючи буденні життєві реалії в батьківській хаті, невтомну турботу матері про сина, теплі родинні взаємини, поет сакралізує образ хати як родинного вогнища, дому як символу початку життєвої дороги й місця надійного прихистку, відновлення сил, духовного відродження після повернення. Розлука з родинним гніздом породжує в душі ліричного героя спектр почувань: і смуток, і

ніжність, і оптимізм:

*Не журіться, батьки, в мене добра є вість:
згриз високих наук половину
і – як добрий ваш син, а не приязний гість –
мчу до вас на свою Верховину!* [8, с. 54].

Якщо в зазначених віршах почуття зв’язку з рідним середовищем проявлялося більше як особистісно-емоційне, то надалі все відчутнішим стає його громадянська значущість. У поезії „Простодушне” громадянське сумління асоціюється з такими рисами характеру ліричного героя, як твердість, принциповість, емоційність, активність: „Я створений із рідної землі, / з гарячої землі, а не із глини” [8, с.63], – зізнається поет. У вірші „Вітчизна мрій” автор підкреслює щирість і справжність своїх почуттів, бо вони народжені в серці:

*Якимось чудом у мені, мабуть,
Земля вмістилась, –
хоч себе сторонься, –
живе в мені,
мов їй належить путь
навколо серця, не навколо Сонця* [8, с.84].

Як бачимо, відчуття й переживання ліричним героєм тісного зв’язку з природою, рідним простором відкриває шлях до себерозуміння, до себевідкриття. Він дослухається до мови свого серця, а отже, осягає інший рівень особистого буття. У його житті з’являються і набирають ваги нові ідеали й цінності: це життя кожної окремої людини, її неповторність, людська особистість, виплекана національною культурою, історією, захищена державністю, відповідальна за Планету. Це особистість, мікросвіт якої органічно вростає у макросвіт Всесвіту. Така світоглядна установка П.Скунця була співзвучною з потужним її звучанням у В.Симоненка, В.Стуса. „Є часи, – писав В.Стус у статті про В.Симоненка, – коли людина мусить відмовитися від власного „я”, щоб вивільнену енергію офірувати для загалу. Є й інші часи, коли – в інтересах загалу – треба всіляко нагадувати і захищати своє природне право бути самим собою. [...] Окресленість людської одиниці стала необхідною в часи, що знаменують кінець одних ідеалів та ілюзій і появу нового людського мислення” [5, с. 23] «...З позиції добре чутого власного „я” повинен поет осмислювати суспільно важливі проблеми [5, с. 24]. В ліриці П.Скунця поетичний образ „Я” як втілення творчої, діяльної, живої, національно свідомої душі стає постійним у контексті образу Землі-держави, Землі-планети, Всесвіту, як це бачимо у вірші „Тиша. Гори. Я”:

*Хто я і що я ?
Тиша безмежна,
хто я, питає завжди чомусь.
Я є людина. Не більше й не менше.
Цим не стидаюсь. Більше горджусь.
Я є людина земної сім’ї,
мудрість читають в моєму ім’ї
гори мої,
горді мої,
доли мої,
добрі мої* [8, с. 93].

Цей морально-філософський контекст проступає і в кожному образі назви збірки „Всесвіт.

Гори. Я”, у вірші „Про що мовчить місяць” та ін., передаючи усвідомлення ліричним героєм власної екзистенції:

*Земле, я твій супутник одвічний,
ти єдина у мене в судьбі,
можу чесно дивитись у вічі,
в насторожені вічі тобі* [8, с. 109].

Декларація Скунцем засобами поетичної мови щодалі більше усвідомленої власної громадянської позиції сприймалася окремими дослідниками як прояви в молодого поета радянського патріотизму. Частка правди в цьому є. Сам поет зазначав у поетичних нотатках „Відпустка у природу або На пошуки себе самого”, що десь у вісімнадцять років і він, як його сучасники, „був наповнений, як шина повітрям, ідеями земного раю, міг запросто штурхнути Бога плечем і шовком неба натерти дешеві студентські черевики” [7, с. 166]. Однак вважаємо, що в таких, можливо, й дещо патріотично-публіцистичних, плакатних твердженнях поета виражена велика доля його істинних почувань, ті світоглядні константи, що ріднили митця з поетами доби шістдесятників. З цього приводу заслуговують на увагу думки Т.Салиги, який, виокремлюючи джерела художнього канону митця, відзначив: „Нааявність гострої природної потреби належати родові, краєві, землі – бути її органічною частиною, а також вміння нести на собі обов’язок служити ближньому, громаді, народові, водночас не надломивши гідності свого власного „я”, являє собою „методологію” поетового життя, яка ... є адекватною тим неписаним нормам, що відповідають „законам конституції національної ідентичності”. Звідси й починається скунцівський художній канон, що читач сприймає за авторський свідомий вибір певних домінуючих образів чи понять, до яких поет не тільки часто звертається, але які поглиблює щоразу, знаходячи їм щоразу нові контекстуальні ситуації...” [6, с. 38].

Шлях самопізнання від власного „я” до національного самоусвідомлення й до осмислення сенсу людського буття простежуємо у написаному в середині 60-х років вірші „Заповною анкету”. Творчі інтенції поета розгортаються тут у часі, в просторі й соціумі, охоплюючи світ у різних життєвих виявах. Але світлі, й темні, радісні й драматичні його сторони органічно злиті з життям самого поета, яке є відсвітом, краплиною людського буття. Сухі протокольні графі анкети автор наповнює відомостями про себе, піднімаючись від конкретного факту до узагальнень. Своє народження у воєнне лихоліття поет трансформує в образ сина Верховини. Мати й земля співвідносяться у вірші з родовим началом і виростають у скульптурно зримий біблійний образ: „мати і земля, / які в журбі під сивими димами, / підносили над себе немовля” [8, с. 119]. Місце народження поета окреслено топосом гір, які з географічного простору трансформуються в простір духовного буття людини й нації, наповнюються історико-культурними концептами.

У графі „національність” пульсує жива національно ідентифікована душа творчої людини:

*Моя Вкраїна в мене у крові!
Вона живе у смутку і надії,*

*вона ридає в кожній удові,
вона у кожній матері радіє!* [8, с. 121].

Патріотичні почуття ліричного героя – це не гола декларація, не ура-патріотизм людини без відчуття кордонів у просторі й часі. У графі „соціальне походження” Скунець поетизує животворче начало пракоренів, акцентуючи, що все бере початок від малої Батьківщини, живиться силою духовного зв’язку поколінь, матеріалізується у творчій і фізичній праці. Поет стверджує:

*Я знайду їх корені,
де поля розорані,
де мій батько змолоду
міряв хліб не золотом,
міряв хліб роботою,
вічною турботою...* [8, с. 122].

Мотив духовного зв’язку поколінь, що органічно поєднувався з мотивом історичної й національної пам’яті, теж ріднив поета зі своїми сучасниками – В.Симоненком, І.Драчем, Л. Костенко, М.Вінграновським, Д.Павличком. У його поезії, наперекір радянській ідеологемі „Моя адреса – Радянський Союз”, як і у творчості шістдесятників, вперто й безкомпромісно акцентовано на неперехідній вартості „малої” Батьківщини. Саме з цього особливого світу, говорить автор у вірші „До верховинця”, треба йти вперед, змінюватися, вдосконалюватися, рости, гартуватися, бо це – закон буття. „На тій стежинці не потрібні віжки, / вона сама і поклик, і наказ. / По тій стежинці ходить сонце пішки / від нас – і в небо, з неба – і до нас” [8, с. 146].

У цій поезії виразно простежується своєрідність національного світообразу, що відбиває специфіку переживання людиною своєї присутності у світі. Скунець суголосний із філософом М. Гайдеггером, який „ у побудові життєвого світу людини виокремлює позиції Землі і Неба. Розуміючи буття як присутність у часі, а час, як перепросторову місцевість”, німецький філософ усталоє буттєву вкоріненість людини в рідні краєвиди, у „туди і дні” на своєму обійсті, серед землі і неба, що є вічними і часовими, сакральними і профанними горизонтами людського існування” [4, с. 188].

Поезія Скунця 70-х років – це своєрідне вдивляння в себе і пропускання крізь призму власної морально-етичної матриці навколишнього світу. У ліриці поглиблюється екзистенційне звучання, її ідейно-змістові константи втілені в образі сейсмічної зони, що й стала пізніше (1983 р.) назвою окремої збірки. Привертає увагу те, що ліричний герой Скунця розширює площу „вростання” в рідний ґрунт, котрий стає для нього точкою опори і робить міцнішим, прозорливішим, мудрішим, проникливішим. Тому світ відкривається йому через розум і серце. Карпатські пейзажі стають більш ліричними, колоритними. У вірші „Верховинська ідилія” неповторну красу втілюють відвічні атрибути карпатського світку – смереки, ватра, пісня. Для їх поетизації автор нанизує цілий ряд епітетів одного семантичного ряду – чудесний, високий, стоголосий, негасимий, а картинами кожної пори року підкреслює філософію закону буття – його вічності в єдності сталого й змінного. Образно-настрійний світ творів дає мож-

ливість побачити, як природа допомагає ліричному героєві зрозуміти людський світ, розставити аксіологічні орієнтири. У поезії „З вереснем по гриби”, що має форму діалогованого монолога – поета-грибаря й білого гриба, – на першому плані морально-етичні проблеми, що найчастіше виникають між людьми через талант, благородство, сміливість, доброту одних і заздрість, боягузтво, злість, помсту інших. У „Новорічному вірші” звучить мотив вічного руху як основи життя Землі й людини. Поезія „Трохи біології” розкриває екзистенційну взаємозалежність всього у світі: як „Без комашок не вижити пташкам / Та й без пташок не жити комашкам”, так і між людьми: „Не вижити добродіям без злих / ... Не вижити великим без малих” [8, с.299-300]. Та наперекір жерцям, які вчили бути завбачливим, бо закони жорстокі: „Не ти зжереш – тебе повинні жерти!”, поет усвідомив, що природа є вічною завдяки своїй мудрості. Тому й „не визнав тих істин”, і друга не їв”, і „Свого життя невипрохану пайку / ... все-таки не звів до живота” [8, с. 299–300]. У цьому ж вірші поет розгортає думку про особливе світовідчуття творчої людини, яка розуміє важливість усього сущого, створеного природою й людиною:

*Я не побожний, та не вірю тіні,
і як не складно це для голови,
летить у безмір все-таки проміння
від мене,
пташки,
олена,
трави.*

Від міст комфортних. І від урвищ голіх.

І від Землі. І від чужих планет [8 с. 300].

Екзистенційний зміст закладений і у віршах „Минущий день” та „Минущий рік”. Це своєрідне осмислення людини в часі крізь призму особистої себезначимості. Поезія „Минущий день” передає стан ліричного героя, перейнятого самоаналізом: що зробив він своєю присутністю у світі і чого не встиг, не зумів, чим злегковажив, чого не помітив, не збагнув, не поцінував, до чого не доріс своїм буттям. Автор заперечує пасивну присутність людини в житті, адже кожен день – це час самовияву твоєї неповторності, унікальності, і він незворотний.

Екзистенційний концепт висоти людського буття розгортається в художньому просторі вірша „Триптих висоти”. Поетичні роздуми про сутність людського буття, про такі його категорії, як добро й зло, гідність, благородство й нікчемність, гордість і нищість викликані згадкою про дитячі літа, коли ліричний герой ще хлопчиком, зазісши на дику черешню, повис над прірвою. Перебороти страх і відчай у критичній ситуації хлопцеві допоміг батьків наказ: „Не дивися вниз!”. Він і став ліричному героєві „талісманом довічним” та оберігав, коли не раз у житті доводилося повисати над „грізним урвищем”. Дика черешня постає у вірші символом прагнення пізнання невідомого, бажання підкорити недосяжне, не підозрюючи, що це часто таїть у собі небезпеку. Але перемога над собою, – стверджує П.Скунць, – це запорака людської висоти. В цьому ідейна суть твору.

*Було, на мене чатувала й прірва,
де копошився хтось уже на дні.*

*Чиясь рука спітніла і нечиста,
тяглась до мене на крутий обрив.*

*Та подавала гілочку з дитинства
черешня та, що вперше я скорив* [8 с. 3007].

Антеїзм Скунця відчутний і на рівні самоусвідомлення ліричним героєм своєї громадянської відповідальності. Він, як сейсмограф, чутливий до коливань і зрушень, пропускає крізь себе тривоги й проблеми соціуму. Все життя людини асоціюється в автора із „сейсмічною зоною”: „Ні, не сховатись від струсів долі / ні в чистім полі, ні в мертвім домі”, а тому, стверджується у творі „Сейсмічна зона”, не можна блаженно спати, бо підземна сила просипається. Людське серце повинно бути зоною підвищеної чутливості, наповнювати кожного усвідомленням громадянської відповідальності за себе, за людей, за планету. Загроза життю в епоху війни, нейтронної бомби породжує особливо загострене відчуття неповторності світу й людського життя. Це спонукає до переосмислення ціннісних пріоритетів, до сприйняття як неоціненого багатства відчуття єдності людської спільноти перед будь-якою загрозою життю:

*Спасибі, мамо, що я родився.
Спасибі, діти, що не росте
між вами жоден новий убивця.
Життю спасибі – що не пусте.
Що є в нім віра у матір, сина,
у розум квітів, у серце скель* [8, с. 321].

У ліриці кінця 70-х та 80-х років ХХ ст. концепт прив’язаності до рідного ґрунту поглиблюється темою софійності природи. Спостерігаючи мудрість природи, поет глибше усвідомлює онтологічні проблеми і перш за все проблему екології душі. Людське життя повне суперечностей, несправедливості, розчарувань, зневіри, але важливо, стверджує Скунць у вірші „Новорічні експромти”, щоб душа залишилася вірною своїй природі:

*Даруй мені труди, природо,
як у нестримних верховинських рік:
поміж цивілізованим набродом
по стічних трубах, ямах пливучи,
своїх джерел не зрадити нічим* [8, с. 334].

Ідеал добра як одного з визначальних особистісних і суспільних морально-етичних цінностей утверджує П.Скунць у вірші „Дуб у Міжгір’ї”. Архетип дерева, втіленого в образі двохсотрічного дуба, що росте серед міста на тротуарі, постає символом зв’язку земного, профанного й небесного, сакрального. Духовно збіднілий люд приходить до нього як до джерела живої енергії:

*Той дуб міжгірцям – як поганський храм,
і хто на церкву не зберіг надію,
сюди тікає від щоденних драм
помислити про вічне у неділю* [8, с. 340].

Ідейний пафос вірша – утвердження вічності добра, створеного за час фізичної присутності у світі живого тіла. Тому дуб хоч і помре, підвладний фізичним законам природи, але за добро, дароване людям протягом свого життя, він „прийме смерть – як нагороду”.

П.Скунць бачить життя в суперечностях. Він свідомий того, що суспільство живе за своїми

законами, і, віддаючи перевагу тимчасовим, скороминущим, примарним цінностям над вічними, люди часто міряють добро власними мірками. Тому, здригнувшись душою, не лише не розуміють мудрості природи, але й безжалюдно, дико знищують її. Проти такої бездуховності спрямовано викривальний пафос останньої строфи вірша, де автор вербально обігрує багатосемантичне слово „дуб”, заострюючи актуальну екологічну тему:

*Отак і вріжеш, Верховино, дуба!
Але замкнули молоді дуби
свої дубові душі та лоби.
А той один, що жив для поколінь,
стоїть приречений,
немов колгоспний кінь [8, с. 341].*

Уболівання П.Скунця за обездуховлене суспільство звучить і в гостро сатиричному образі міста Тячів з однойменного вірша. Непривабливим постає урбаністичний простір: міські пейзажі з калюжами покоління, з парком – „ніби після турка”, палацом культури, схожим на „порожній хлів”, будинками з облупленою штукатуркою, з книгарнею, що „зайва, наче дірка, / серед крамниць з іменням „Магазин”, служать свідченням втрати людьми своєї історичної й культурної пам’яті. Поет нагадує землякам, що, на протиположності такої духовно вбогій сучасності, Тячів несе з минулого високу духовну ауру. Це місто патріотів, революціонерів, культурних діячів: Вайди, Кошута, Маркуша, котрим „Карпати горді”. Автора хвилюють й інші пекучі проблеми сучасності: безробіття краян, знищення прадавніх лісів.

Проблему екології душі й природи актуалізовано і в поезії „Тиса, тис”. Створюючи колоритні пейзажі, вдаючись до прийому звертання ліричного героя до річки Тиси, лірично-публіцистичних роздумів, зізнань, діалогу з лісником, автор торкається екзистенційного мотиву доцільності буття: „Чи варто рости / так довго і трудно у стріли й хрести, / не вже ми і досі для того слабі, / щоб пам’ять лишити живу по собі?” [8, с. 375].

Закоханість у рідний край, турбота про збереження природи, роздуми про моральні й духовні підвалини сучасників звучать і в поезії „Річка Тур’я”. Річка постає носієм історичної пам’яті, символом часо-просторової тривалості і єдності. Осмислюючи генезу назви гідроніма і топонімів, пов’язаних із ним, автор, як і в попередньому творі, повертається до могутніх природних коренів своєї землі. Це часи, коли у Карпатах водилися горді й сильні тури. Однак давнина не лише горда, але й сумна. Через боротьбу досвідченого, але старого батька й молодого полум’яного сина за верховодство виродилося все стадо. В алегоричних образах турів поет розгортає мотив руйнування роду, зникнення могутніх „верховодів” і панування, замість войовничого стада, „череда мирних телят і корів”. Тільки й пам’яті про колишню силу – ще „тур’яча в річки у повільну натуру”.

У поезії проступає присутня ознака світоглядного й художнього мислення П.Скунця: конкретний образ сублимує цілий ряд онтологічних проблем, що значно розширює, збагачує його первинне сприйняття. Як і в попередніх віршах, спостерігаємо її також у поезіях „Високе літо”, „Земля

над нами”, „Міжгірський мотив”, „Енергія” та ін. У „Високому літі” крізь образ розквітлої на полонині рослини – тирлича – автор розгортає мотиви незмінності й доцільності законів природи, гармонійного її життя, часткою якого є й людське, мотив засвоєння й наслідування людиною мудрих законів природи. „Оборонцями душі людської”, що „скопляють вершини і сіють добро”, постають квіти у „Землі над нами”. Персоніфікований образ рідного краю, поетично окреслений топонімами – Карпати, Міжгір’я, Синеvir, Колочава, – що уособлюють перш за все духовний досвід поколінь, постає у вірші „Міжгірський мотив”:

*Ти з блакитними очима, ти з могутніми плечима,
і твоїй Кук по-богатирськи небеса твої підпер.
І вдержати над собою, і вдержати не злобою,
а великою судьбою справедливі небеса...
Мир тобі, столице чиста мого співу і дитинства.
І – краса, краса правічна, немальована краса
[8, с. 388].*

Екологічні, суспільно-політичні, соціальні й національні проблеми кінця 80-х та 90-х рр. ХХ сторіччя посилювали публіцистично-патріотичний пафос лірики П.Скунця, актуалізували ряд злободенних мотивів: чорнобильської трагедії, громадянської позиції та національної самосвідомості, української державності. У вірші „Енергія” громадянський пафос спрямовано проти честолюбства й безвідповідальності „вчених мужів” та провідисвітів від влади, діяльність яких відгукнеться трагедією і в наступних поколіннях:

*„... в породіль
не Чорнобиль під серцем –
Ч о р н о б і л ь,
так, не биль, не билина – биль” [8, с. 393].*

Проти споживацького ставлення людини до навколишнього світу, її егоїстичної психології й безвідповідальності, духовної глухоти і злочинної байдужості суспільства спрямовано голос митця у вірші „Перепочинок у перезмінку”.

У творах кінця 80-х більш виразним, громадянсько заангажованим стає „я” ліричного героя. Екзистенційна самота, усамітнення, відчуження від суспільства сприймається як спосіб його самозаглиблення, самоаналізу, самовдосконалення і світопізнання. Поет не боїться душевного одкровення, говорить про наболіле, пережите й передумане, приміряє до себе загальнолюдський морально-етичний еталон („Самота”, „Егоїстичне”). Як громадянин, син землі, нації автор висловлює свій протест проти безмовного, німого, збайдужілого до власної долі українського суспільства, якого заколисали ілюзорними комуністичними гаслами й „забрали Слово. Гласність продали”, з молотка й серпа” пустили Україну („З досвіду”). У вірші „Експромт щастя” автор заперечує „комуністичний рай”, бачить його як духовну стагнацію: „Тут ніхто не вмирає, / бо ніхто не живе. / ...Тут немає гонитви / за майбутнім незлим. / ...Тут не з’являться брости / ... Тут не знати про втрати / тут немає смертей...” [8, с. 419] і підносить ідею справжнього, повнокровного життя у всій його різноманітності й природному протіканні.

Поетичні роздуми над химерною долею сво-

єї нації простежуються і у віршах „Земля химер”, „Духнович”, „Притча про трьох братів”, „Труд”. Однак наближення кінця століття і перехід у наступне породжують у художній свідомості П.Скунця нові сподівання й оптимістичні настрої. У вірші „Два хрести” підноситься образ оновленої людини:

Ось два хрести – і весь ХХ вік.

*Цей, другий, твій, хто з нього стер молитву,
а перший... Перший не зайняти биду –
на нім страждає Богочоловік [8, с. 431].*

Антеїзм П.Скунця знайшов найбільш потужний вияв як у його громадянській позиції й особистій діяльності в роки національної незалежності, так і в поетичній творчості. Ліричний герой поезії 90-х років – це національно свідомо, сповнена почуття відповідальності за долю нації, України людина. Оптимістичний настрої, викликаний прийняттям державної незалежності, змінюється в Скунця прискіпливим вдивлянням у людей, у соціальні й політичні процеси. Він розуміє, що ситуацію вправно використовують пристосуванці, які „забрали Слово. Гласність продали”, і громадянський голос митця не має впливу. Тому вважає, що „немає сенсу подавати голос, / коли кричать не ті, кого болить” („З Досвіду”). Та все ж Скунць-поет не мовчить. У віршах „Земля химер”, „Рух”, „Вічна

Катерина”, „Великдень”, „На повороті”, „Тарасова мати”, „Малоруське”, „Воскреслі не вмирають” та ін. спостерігаємо художнє осмислення поетом пекучих проблем незалежної України. Митець ніби б’є у дзвін громадянської свідомості, нагадуючи, „що дається в останній раз / Україна своїм синам” („Земля химер”). Він творить молитву до Бога, у якій просить вдихнути в плоть вічної Катерини-України нову душу („Вічна Катерина”), і знову, усвідомлюючи, що без Батьківщини, яка асоціюється з національною державністю, людина втрачає сенс життя, Скунць як поет-громадянин і трибун спрямовує свою оптимістичну віру до серця, розуму й свідомості українства:

Зупиніться! – руки розставляю.

Не Христом, звичайно, а хрестом.

Ми ж одвіку хлібороби й телсі,

ми – молитва й материнська груди.

Мертві ми, гадаєте? Воскреслі!

А воскреслі вору не помруть [8, с.461].

Таким чином, антеїзм як визначальна риса світогляду П.Скунця став концептуальною віссю його художнього світу. Рідна земля для поета – це екзистенційний часопростір, складовими модусами якого є природа, праця, любов, батьки, дім, соціум, мала Батьківщина й національна державність, це рух до самоствердження та самоідентифікації.

Література

1. Брюховецький В. Продовжує слово поезію // Літературна Україна – 1980. – С. 3.
2. Іванишин П. Петро Скунць. Силует митця на тлі епохи / Петро Іванишин. – Дрогобич: Видавнича фірма „Відродження”, 1999. – 216 с.
3. Ігнатів О. Петро Скунць. Літературно-критичний нарис / Олександра Ігнатівич. – Ужгород: МП „Ліра”, 2000. – 140 с.
4. Личкова В. Сакральні горизонти української культури. Архетип – хронотоп сигнатури / Володимир Личкова. Режим доступу: <http://www.mari.kiev.ua...>
5. Поетове „самособоюнаповнення” (Василь Стус) // Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства. Колективна монографія / Відп. редактор Г.М.Сивокінь. – К.: Українська книга, 1999. – С. 22-31.
6. Салига Т. Як наш безсмертний едельвейс / Тарас Салига // Петро Скунць. Твори. Книга I / Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунць, передм. Тараса Салиги. – Ужгород: Гражда, 2007. – С. 17-49.
7. Скунць П. Відпустка у природу або На пошуки себе самого (Поетичні нотатки з непоетичними нотаціями) / Петро Скунць. Спитай себе: Поезії. – Ужгород: Карпати, 1992. – С. 138-206.
8. Скунць П. Один. Вірші, поеми, балади, переклади, мініатюри / Петро Скунць. – Ужгород: Два кольори, 2000. – 536 с.
9. Скунць П. Твори. Книга I / Скунць Петро Миколайович [Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунць, передм. Тараса Салиги]. – Ужгород: Гражда, 2007. – 272 с.: іл..
10. Федоровська Л. „Бунтующая мука – человек!” // Дружба народів. – 1980. – № 9. – С. 255-256.
11. Чендей І. Молодості золота пора / Іван Чендей // Жовтень. – 1968. – № 5. – С. 3-4.

Валентина Барчан

АНТЕИЗМ КАК ДОМИНАНТА ХУДОЖЕСТВЕННО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ В ЛИРИКЕ П. СКУНЦЯ

Аннотация. В статье рассматривается своеобразие ощущения и понимания поэтом единства с родной землей, которая трактуется в философии как антеизм, и его художественное выражение в поэтическом творчестве.

Ключевые слова: антеизм, художественно-мировоззренческая концепция, родная земля, природа, социум, самотождественность, государственность.

Valentina Barchan

ANTHEISM AS DOMINANT OF ART-PHILOSOPHICAL CONCEPTION IN THE LYRIC POETRY OF P. SKUNTS

Summary. The article is considered with the original feeling and comprehension by the poet the unity with native land, which is treated in philosophy as an theism, and its artistic expression in poetic creation.

Key words: Antheism, art-philosophical conception, native land, nature, society, identifying.

Барчан Валентина Володимирівна – доктор філол. наук, професор кафедри української літератури УжНУ.